

University of Groningen

Investeren in groene energie in de bezette Westelijke Sahara? Niet doen

Brus, Marcel; Lehbib, Emma

Published in:
NRC

IMPORTANT NOTE: You are advised to consult the publisher's version (publisher's PDF) if you wish to cite from it. Please check the document version below.

Document Version
Publisher's PDF, also known as Version of record

Publication date:
2023

[Link to publication in University of Groningen/UMCG research database](#)

Citation for published version (APA):
Brus, M., & Lehbib, E. (2023). Investeren in groene energie in de bezette Westelijke Sahara? Niet doen. *NRC*, 2023.

Copyright

Other than for strictly personal use, it is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

The publication may also be distributed here under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license. More information can be found on the University of Groningen website: <https://www.rug.nl/library/open-access/self-archiving-pure/taverne-amendment>.

Take-down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Downloaded from the University of Groningen/UMCG research database (Pure): <http://www.rug.nl/research/portal>. For technical reasons the number of authors shown on this cover page is limited to 10 maximum.

En 'frisse wind' in de samenwerking met Marokko na het recente bezoek van premier Rutte aan het Noord-Afrikaanse land? De relatie tussen Nederland en Marokko kan wel wat positieve energie gebruiken. De moeizame relatie op het gebied van migratie kan een positieve impuls krijgen via samenwerking op het gebied van duurzame energie. De kansen voor Noord-Afrikaanse landen om zonne- en windenergie te gebruiken voor het opwekken van groene stroom, eventueel via de productie van groene waterstof, zijn enorm. Dit kan een belangrijke bron voor ontwikkeling van de landen zelf zijn en tegelijkertijd de energietransitie in Europa ondersteunen. Iedereen blij. Of toch niet?

Jammer genoeg zit ook aan dit ogenschijnlijk positieve nieuws een zwart randje. Dat heeft te maken met de Westelijke Sahara, de laatste kolonie in Afrika. Na de terugtrekking van Spanje als koloniale macht in 1975 heeft Marokko ruim 70 procent bezet en claimt dat dit bij Marokko hoort. Deze claim is in strijd met het internationaal recht en wordt internationaal niet erkend (behalve door Soedan en in 2020 door president Trump in ruil voor Marokkaanse normalisering van de betrekkingen met Israël). De oorspronkelijke bevolking van de Sahara, de Sahrawi, heeft recht op zelfbeschikking en de vorming van een eigen staat. De uitroeping van de Sahrawi Arabische Democratische Republiek (SADR) onder leiding van de onafhankelijkheidsbeweging Polisario geeft invulling hieraan. Een deel van de bevolking leeft in vluchtelingenkampen in Algerije en een ander deel onder zware Marokkaanse repressie in het bezette gebied. Omdat Marokko migratie van de eigen bevolking naar de Westelijke Sahara stimuleert, is inmiddels de meerderheid van de bevolking (totale inwonersaantal zo'n 600.000 inwoners) in het gebied Marokkaans.

De ontwikkeling van groene energiebronnen door Marokko is in volle gang. Inmiddels zijn diverse projecten gerealiseerd en worden vele andere mogelijkheden onderzocht, zowel binnen Marokko als in de Westelijke Sahara. Exacte cijfers zijn moeilijk te geven maar een uitgebreid onderzoek door onder andere Western Sahara Resource Watch dat gebaseerd is op data van de Marokkaanse overheid, houdt het niet voor onmogelijk dat in 2030 bijna 50 procent van de windenergie en zo'n 30 procent van de zonne-energie van Marokkaanse energieprojecten afkomstig zal zijn uit de Westelijke Sahara. Wetenschappers zien veel mogelijkheden voor verdere ontwikkeling van bestaande projecten, in het bijzonder de opwekking van groene waterstof bijvoorbeeld in El Ayoun en Dakhla. Daarbij is niet alleen de realisatie van wind- of zonneparken van belang, maar ook de aanleg van de daarbij behorende infrastructuur. Deze zal gericht zijn op de behoeften van Marokko en niet op de belangen van de Westelijke Sahara. En dat is de crux van dit verhaal.

De exploitatie van natuurlijke hulpbronnen in een bezet gebied is in strijd met het internationaal recht wanneer het volk dat recht heeft op zelfbeschikking geen instemming heeft verleend voor deze activiteiten. Internationaalrechtelijk wordt het gebied nog steeds als bezet gebied aangemerkt en niet als onderdeel van Marokko. Dit is in 2021 nog bevestigd door het Europese Hof van Justitie in een uitspraak over samenwerkings-

Investeren in groene energie in de bezette Westelijke Sahara? Niet doen

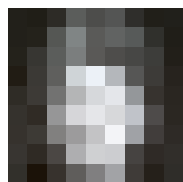
Naast migratiedeals wil Europa met Marokko ook energiedeals sluiten. Dat gaat wel over de rug van het onderdrukte volk op de bezette Westelijke Sahara, schrijven Marcel Brus en Emma Lehibb.

Het grootste windpark van Afrika in de bezette Westelijke Sahara.

akkoorden tussen de EU en Marokko. Deze akkoorden kunnen volgens de rechter alleen betrekking hebben op het Marokkaanse grondgebied en niet op de Westelijke Sahara, tenzij het volk van de Westelijk Sahara hiermee instemt. In de huidige omstandigheden zou Polisario namens de Sahrawi hierin een rol kunnen spelen. Het argument dat de energieprojecten de bevolking van de Westelijke Sahara ten goede komen - het geeft immers werkgelegenheid en ook toegang tot schone energiebronnen - gaat niet op. Deze projecten versterken op een structurele manier de illegale bezetting door Marokko en maken de uitoefening van het zelfbeschikkingsrecht door de Sahrawi steeds moeilijker. Daarmee zijn de projecten onrechtmatig. Instemming van de lokale bevolking is ook onvoldoende aangezien inmiddels het overgrote deel van de bevolking uit Marokko afkomstig is. Pas wanneer de Sahrawi zich hebben kunnen uitspreken over de toekomst van hun land en daar ook gevolg aan gegeven is, zal investeren in hun land rechtmatig zijn.

Betrokkenheid van Nederland of Nederlandse bedrijven bij investeringen in groene energie afkomstig uit Marokko moet dus telkens kritisch bekeken worden: hebben ze betrekking op de Westelijke Sahara of niet. Indien dat wel het geval is kan er maar één conclusie zijn: niet doen. Grote bedrijven als Siemens en Enel investeren inmiddels in dergelijke projecten in de Westelijke Sahara. Het grootste private Noorse beleggingsfonds Storebrand heeft om deze reden deze bedrijven inmiddels uitgesloten van hun fondsen. De discussie over dergelijke investeringen in dit bezette gebied zijn niet wezenlijk anders dan de discussies over investeringen in de bezette Palestijnse gebieden, in het bijzonder in illegale nederzettingen op de Westelijke Jordaanoever. Op dit punt voert de Nederlandse overheid een actief ontmoedigingsbeleid op basis van onder andere de OESO-richtlijnen en de VN-beginselen voor bedrijven en mensenrechten. Ten aanzien van de rechten van de Palestijnen moet helaas geconstateerd worden dat dit vooral bij woorden blijft.

Nu er een nieuwe problematiek opduikt waarbij de relatie met Marokko vanwege het migratiebeleid op gespannen voet komt te staan met een kritische houding ten opzichte van investeringen in de Westelijke Sahara, vrezan wij dat dit dezelfde kant op zal gaan. Op korte termijn zijn er meer politieke punten te scoren met 'migratiedeals' en lijken mensenrechten naar de achtergrond te verdwijnen. Op langere termijn zal dit onrechtvaardige verhoudingen bestendigen, in Palestina, in Tunesië of in de Westelijke Sahara met mogelijk meer in plaats van minder migratie als gevolg. Laten we de mensenrechten serieus blijven nemen en geen deals afsluiten over migratie en energietransitie over de rug van onderdrukte volken.

Marcel Brus is hoogleraar internationaal publiekrecht aan de Rijksuniversiteit Groningen.

Emma Lehibb is student internationaal recht en Europees recht aan de Rijksuniversiteit Groningen.

FOTO: ANP

RUBEN L. OPPENHEIMER

BRIEVEN

STROOMNET

Op je werk opladen

In *Nieuwe regels lossen 'file' niet op* (29/6) staat dat de nieuwe regels van de ACM de files op het stroomnet niet oplossen. Toch zie ik een kans. Anders dan bij files met auto's op de weg, waar voor de meeste berijders te weinig opties bestaan om het reismoment te verleggen om zo de beschikbare capaciteit beter te benutten, zijn er op het stroomnet wel nog kansen voor matches van aanbod en gebruik.

Daar is het groeiende probleem dat mensen overdag stroom opwekken die ze pas 's avonds als het donker is gaan gebruiken. Een belangrijke en groeiende component van het avond- en nachtgebruik bestaat uit het opladen van elektrische auto's. Ik ben ervan overtuigd dat mensen dat met plezier overdag gaan doen zodra dat niet langer financieel ongunstig is. Nu is thuisladen voordeliger en verrekenbaar met saldering van energie uit zonnepanelen. Wat zouden mensen doen als ze tegen hetzelfde tarief als thuis en met behoud van salderingsrecht de auto op hun werk zouden mogen laden? Om dat mogelijk te maken heb je een laadpas van je energieprovider nodig en moet die provider niet met je afrekenen op je woonadres, maar op je huishouden, inclusief laadpassen. Dit stimuleert het afnemen van stroom overdag door mensen met en zonder zonnepanelen, met en zonder eigen laadpaal. Weinig techniek nodig, alleen een ander verrekenmodel. Door eigen belang op een lijn te brengen met groepsbelang maken we sociaal gewenst gedrag aantrekkelijk.

Marc Thelen Heeze

ONDERWIJS

Klimaat 'nice to know'?

Edith Hooge, voorzitter van de Onderwijsraad, vraagt zich in het licht van het lerarentekort af of lessen over sociale thema's als klimaat of gezondheid allemaal wel nodig zijn (29/6). Zij beweert dat het nodig is in het onderwijsaanbod keuzes te maken: „minder *nice to learn*, meer *need to learn*“. Sterk staaltje kortetermijndenken om klimaatverandering te bestempelen als 'nice to learn'. Jonge mensen hebben kennis en vaardigheden nodig om ons land leefbaar te houden. Bovendien laat de voorzitter zien niet op de hoogte te zijn van de inhoud van een schoolvak waar onderwerpen als klimaat, klimaatverandering en de implicaties voor onze leefomgeving aan de orde van de dag zijn. Gelukkig is er (nog) geen groot tekort aan aardrijkskundeleraars. Misschien kunnen we er juist een beetje méér les over geven en de jongere generatie beter langetermijndenken bijbrengen?

Tine Bénéker hoogleraar Geografie & Educatie (UU), **Veronique Schutjens** Koninklijk Nederlands Aardrijkskundig Genootschap **Tim Favier, Roeland Westerop** lerarenopleiders aardrijkskunde

“Jonge mensen hebben kennis over klimaat nodig”

OORLOG IN OEKRAÏNE

Boycot Zwitserland

Zwitserland verbiedt de levering van tanks aan Oekraïne. Niet alleen weigert het land zelf militaire leveranties aan Oekraïne, maar dit land verhindert ook dat andere landen in Zwitserland vervoerdigde tanks leveren. Waarom zouden we nog Zwitsers materiaal kopen als het toch niet gebruikt kan worden waar het zo nodig is? Zwitserland is een behoorlijk irritant landje aan het worden: profiteert indirect van de NAVO-verdediging, maar is vervolgens een dwarsligger voor dezelfde NAVO. Boycot Zwitserse producten. **Mario M.J. Alink** Hilversum

CORRECTIES/AANVULLINGEN

Leopold V

Bij *De hertog die met zijn bloed een vlag ontwierp* (30/6, Achterpagina) is een verkeerde afbeelding afgedrukt. De Leopold V die hier staat afgebeeld is niet hertog Leopold V van Oostenrijk, maar Leopold V uit het huis van Habsburg, die vier eeuwen later leefde. De juiste afbeelding vindt u op nrch.nl/9i6

Opplussen

In het artikel *Met een langer keukenblad en een extra tuintje probeert de woningverhuurder de huur omhoog te krijgen* (23/6, p. E14-E15) staat dat verhuurder Elias Coenders de helft van zijn inkomen verdient aan woningen, de andere helft aan verhuur. Dat klopt niet: hij verdient de helft aan woningverhuur en verkoop, de andere helft met zijn aannemersbureau. Ook bezit hij het huis waarin hij met zijn vriendin woont inmiddels samen met haar, en is het niet alleen haar woning.

Commentaar

FRANKRIJK

Geweldsgolf is een smet op Macrons presidentschap

Over de aanleiding van de geweldsgolf in Franse voorsteden bestaat geen twijfel. De 17-jarige Nahel M. mag een bekende geweest zijn van de politie, zonder rijbewijs achter het stuur hebben gezeten en bij een verkeerscontrole gepoogd hebben weg te rijden, niets rechtvaardigde het schot waarmee hij een week geleden door een politieagent in Nanterre om het leven werd gebracht. De woede over dit buitensporige politieoptreden is te begrijpen. Het was tenslotte niet de eerste keer dat Franse agenten in de arme buitenwijken buiten hun boekje gingen.

De golf van vernieling, plundering en zelfs geweld tegen publieke ambtsdragers die op het incident volgde, heeft met die oorspronkelijke aanleiding nog weinig te maken en is evengoed niet te rechtvaardigen. Zondagmiddag maakten de Franse autoriteiten de balans op: zo'n 5.000 auto's zijn al in brand gegaan, 10.000 vuilnisbakken en liefst 1.000 gebouwen. 250 politiebureaus werden aangevallen - zelfs in slaperige provinciestadjes - en vele honderden winkels zijn geplunderd. In enkele dagen is al meer schade gemaakt dan in 2005, toen na de dood van de opgejaagde pubers Zyed Benna en Bouna Traoré *banlieue*-wijken drie weken in brand stonden.

Die eerdere episode van grootstedelijke onrust leidde in de Franse politiek tot diepgaande introspectie over de sociale kloof tussen de volkswijken, waar de problemen zich opstapelden, en de rest van Frankrijk. Je kunt niet zeggen dat er sindsdien niets gebeurd is. Vele tientallen miljarden zijn uitgegeven aan stedelijke vernieuwing. Hele woontorens gingen tegen de vlakte om plaats te maken voor vriendelijker laagbouw. Metro- en tramverbindingen werden aangelegd om de wijken te ontsluiten. De wijken zijn zichtbaar leefbaarder geworden. Maar de kloof is gebleven.

Je kunt niet zeggen dat er sinds 2005 niets gebeurd is. De wijken werden leefbaarder. Maar de kloof is gebleven

De structurele problemen zijn immers niet opgelost: de hoge werkloosheid onder jongeren, de eenzijdige samenstelling van de wijken die nog versterkt wordt door de neiging te vertrekken als het beter met je gaat en, bovenal, de alomtegenwoordige handel in vervodende middelen. Die leidt tot een permanent kat-en-muis-spel tussen de politie en de dealers met hun soms heel jonge hulpjes. Dat mensen van kleur in dit soort wijken veel vaker met willekeurige en vaak brute politiecontroles te maken krijgen dan elders en ook door andere vormen van discriminatie het gevoel krijgen niet mee te doen, maakt de situatie voor velen onhoudbaar. Te vaak slaat de vlam in de pan.

Het is verstandig dat president Emmanuel Macron het politieoptreden in Nanterre vrijwel direct scherp veroordeeld heeft. Hij lijkt er alles aan te willen doen om de geest snel weer terug in de fles te krijgen. Oppositiepolitici ter rechter zijde gooiën met profitiesen over een op handen zijnde raciale 'burgeroorlog' juist liever olie op het vuur. Dat is in het toch al gepolariseerde klimaat in Frankrijk koren op de molen van de relschoppers en domweg levensgevaarlijk.

Wat Macron valt aan te rekenen is dat hij voor de probleemwijken de laatste jaren weinig oog heeft gehad. Hij lanceerde weliswaar zijn beide verkiezingscampagnes in Seine Saint-Denis, het armste departement van Frankrijk, net boven Parijs, maar tot frustratie van lokale politici, wetenschappers en organisaties legde hij een breed gedragen advies van oud-minister Jean-Louis Borloo, met voorstellen ter verbetering van de sociale cohesie, naast zich neer. Dat was een gemiste kans. Het advies had de huidige stadsguerrilla niet voorkomen, maar het weggijken, zoals generaties politici eerder hebben gedaan, is een smet op Macrons presidentschap.